

No kalendāru vēstures

“Un Dievs sacīja: lai top spīdekļi debess izplatījumā, kas nošķir dienu no nakts un kas dod zīmes un laikustarpas un dienas un gadus.”

(1Moz 1:14)

Atslēgvārdi: kalendārs, gads, mēnesis, diena, Gajs Jūlijs Cēzars, Augusts, Gregora kalendārs, Jūlija kalendārs, vecais stils, jaunais stils.

“Kalendāri tak mums, latviešiem, ir viena no visnepieciešamākām grāmatām, kas, tāpat kā Bībele un Dziesmu grāmata, netrūkst nevienā mājā,” tā savulaik rakstīja Misiņa bibliotēkas dibinātājs Jānis Misiņš.

Vārdam **kalendārs** (lat. *Calendarium* < *Calendae*) ir divi skaidrojumi:

- laika skaitīšanas sistēma, kuras pamatā ir dabā novērojami cikli – gadalaiku mijas cikls *solārajam* jeb **Saules** kalendāram un Mēness fāžu cikls *lunārajam* jeb **Mēness** kalendāram;
- pa nedēļām, mēnešiem sakārtots gada dienu saraksts tabulas vai grāmatas veidā.

Kopš 7. gs. pr. Kr. romieši izmantoja 10 mēnešu kalendāru. Gads sākās martā, un pirmo mēnesi sauca martius, otro – aprilis utt. 6. gs. pr. Kr. klāt pielika vēl divus mēnešus: vienpadsmitais bija januarius, divpadsmitais – februarius.

Līdz 1. gs. vidum pr. Kr. kalendārs bija atpalcis par 80 dienām. Reformāciju veica grupa Aleksandrijas astronomu ar **Sozigenu** priekšgalā. Jūlija kalendārs bija reformēts romiešu kalendārs, kuru 45. gadā pr. Kr. ieviesa Romas valsts darbinieks, karavadonis un rakstnieks **Gajs Jūlijs Cēzars**. ① Par pirmo

GĀJS JŪLIJS CĒZARS

- ① Gajs Jūlijs Cēzars (*Gaius Iulius Caesar*; 100.–44. g. pr. Kr.), romiešu militārais un politiskais līderis

mēnesi noteica janvāri – laiku, kad ievēlēja amatpersonas.

46. gads pr. Kr. bija visilgākais vēsturē, jo ilga 15 mēnešus (445 dienas). Reizē ar Jūlija kalendāra ieviešanu Romas senāts nolēma pārdēvēt 5. mēnesi – kvintiliju – par jūliju, godinot šajā mēnesī dzimušo **Gaju Jūliju Cēzaru**.

Parasto un garo gadu maiņas kārtulu Romas priesteri, kuru pienākumos ietilpa Jūlija kalendāra uzraudzība, sajauca. Pieļautās kļūdas izlaboja imperatora **Augusta** valdišanas laikā, un par godu Jūlija kalendāra reformatoram Augustam Romas senāts gada kādreizējo 6. mēnesi – **sekstiliju** – pārdēvēja par augustu un šim mēnesim dienu skaitu palielināja līdz 31, reizē par vienu dienu samazinot dienu skaitu februārī.

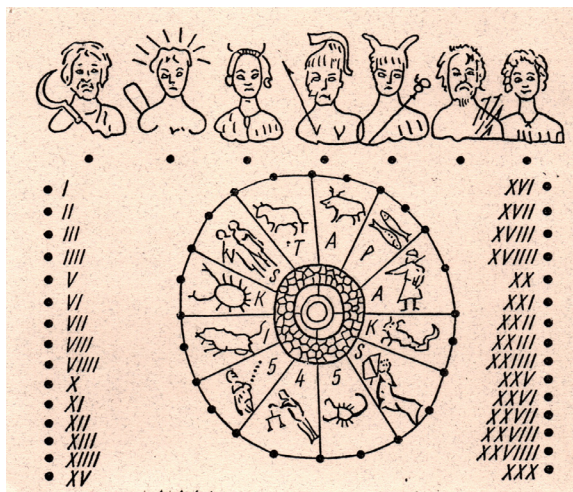
Tā izveidojās kalendāra gada dienu sadalījums pa kalendāra mēnešiem, kas saglabājies arī mūsu dienās.

Tā kā Jūlija kalendārs bija par 11 minūtēm un 14 sekundēm garāks par Saules gadu, tad tas pakāpeniski atpalika no gadalaiku maiņas (128 gadu laikā par vienu dienu). 16. gadsimtā šī starpība jau bija deviņas diennaktis.

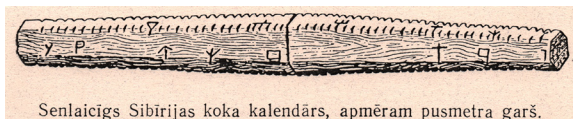
Pateicoties itāļu matemātiķim un ārstam **Luidži Lilio**, tika veikta kalendāra reforma, lai novērstu gadu gaitā radušos dienu skaitīšanas kļūdu.

Tāpēc **1582. gada** februārī izdotajā **Gregora XIII** bullā noteica, ka nākamā diena pēc ceturtdienas, 1582. gada 4. oktobra, skaitāma par piektdienu – 1582. gada 15. oktobri un ka turpmāk no gadiem, kuru skaitļi beidzas ar divām nullēm, par garajiem gadiem skaitāmi tikai tie, kuru simtu skaitlis dalās ar četri bez atlikuma.

1582. gada oktobrī uz jauno kalendāra stilu pārgāja tikai galvenās Eiropas katoļu zemes: Itālija, Spānija, Portugāle un Polija. Nedaudz vēlāk tām pievienojās Francija, Holande, Austrija un Ungārija, bet protestantisma valstis no reformas vēl ilgi atturējās. Turpreti zemes, kurās noteicošā loma bija pareizticīgo baznīcai (Krievija, Grieķija, Bulgārija), par kalendāra reformu negribēja ne dzirdēt. Līdzīgi savus atšķirīgus kalendārus ilgi un vietām līdz pat

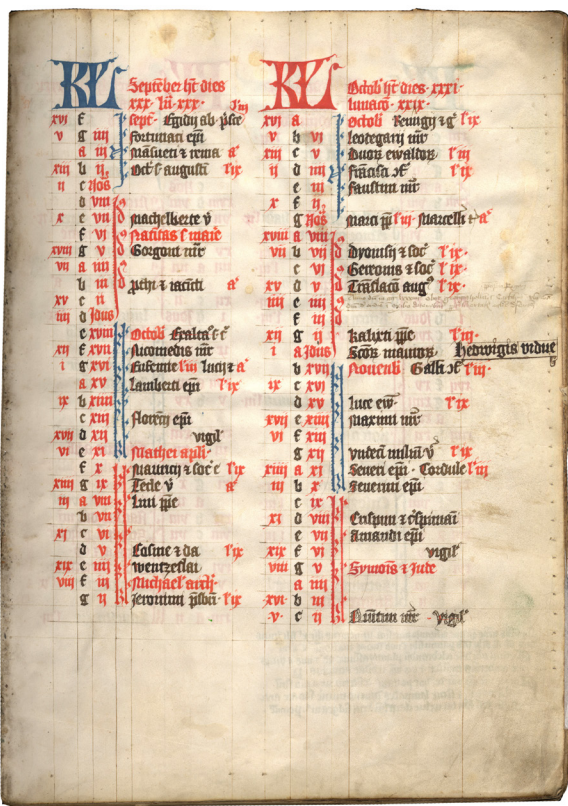
2 Romiešu senais akmens kalendārs

Senlaicīgs Sibīrijas koka kalendārs, apmēram pusmetra garš.

3 Senlaicīgs Sibīrijas koka kalendārs, apmēram pusmetru garš

4 "Missale Rigense", rokrakstu grāmata, 14. gs.

mūsdienām ir saglabājušas austrumu tautas (islāma, budisma u. c. reliģiju zemes).

Gregora kalendāru sauc arī par **jauno stilu** atšķirībā no **Jūlija kalendāra** jeb **vecā stila**.

Jauno stilu dažādās valstīs ieviesa atšķirīgos gados. Arī Latvijā vecais un jaunais stils novados vairākkārt mainījās. 1918. gada 25. janvārī Ļeņins parakstīja dekrētu par kalendāra reformu Krievijā. Un tā 1918. gada februārī pēc padomju kalendāra bija tikai 15 dienas un visā gadā bija 352 dienas. Pēc trešdienas, 31. janvāra, nāca nevis 1. februāris, bet uzreiz ceturtdiena, 14. februāris.

Pirms grāmatu kalendāriem jau bija sastopami senie akmens kalendāri, piemēram, romiešu senais akmens kalendārs, kurā nedēļas dienas simbolizē dievu tēli: Saturns – sestdienu, Saule – svētdienu, Luna – pirmdienu, Marss, Merkurs, Jupiters, Venera – pārējās dienas. Mēnešus simbolizē zodiaka zīmes. Kalendāra labajā un kreisajā malā bija mēneša datumi, un caurumos pie tiem ielika kociņu, atzīmējot konkrēto datumu. 2

Bija sastopami arī īpaši koka kalendāri, kur uz koka nūjām, dēļiem vai vēdekļa veidā savienotām koka plātnītēm bija iegrēbtas burtas (rūnas) laika skaitīšanai. 3 Šādi zemnieku jeb rūnu kalendāri bija pazīstami ne vien ģermāņiem, bet arī somugriem un Sibīrijas tautām. Senprūši dienas skaitījuši arī pēc siksnās vai auklās iesietiem mezgliem.

Viduslaikos kalendārus nesastādīja vienam gadam, tie bija tā saucamie **pastāvīgie kalendāri**, domāti ilgām laikam, kuros tikai vajadzēja ar kādu no burtiem A, B, C, D, E, F, G atzīmēt pašreizējā gada svētdienas un svinamās dienas.

Arī 14. gadsimta rokrakstu grāmatā "**Missale Rigense**" 4 iekļautais vecākais Rīgas kalendārs ir pastāvīgais kalendārs, kurā mēnešu sadalījumi ir vēl pēc Romas kalendāra – līdz kalendām, nonām, idām:

- kalenda (lat. *Calendae, Kalendae*) – mēneša pirmā diena romiešiem; teiciens "atlikt līdz grieķu kalendām" nozīmē – nekad neizdarīt, jo grieķiem kalendu nebija;
- nona – mēneša 5. vai 7. diena, mēneša pirmās ceturtdaļas diena;

5 "Stundu grāmata", rokkrastu grāmata, 15. gs.

6 Rigas ārsta un astrologa Zaharija Stopija sastādītais un Kēnigsbergā izdotais "Schreibcalender auff das Jahr 1665"

- ida (lat. *Idus*) – mēneša vidus diena seno romiešu kalendārā (martā, maijā, jūlijā un oktobrī – 15. diena, pārējos mēnešos 13. diena).

Pieminami arī kalendāri 15. gadsimta rokrakstos – “**Breviarium**” un īpaši greznajā “**Stundu grāmatā**”, 5 kas rakstīta Ziemeļfrancijā.

No senākajiem drukātajiem kalendāriem, kas publicēti grāmatā un glabājas Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā, vispirms minama 1500. gadā izdotā “**Missale Viburgense**”, kas ir vienīgā inkunābula visā pasaulē un uz Rīgu atceļojusi 1521. gadā.

No pirmajiem iespiestajiem kalendāriem, kas domāti vienam noteiktam gadam, Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas fondos atrodas kāds fragments no 1504. gada. Tas ir iespiests uz vienas lapas un vairs nav tikai pastāvīgā kalendāra papildinājums, bet ir pilnīgs kalendārs, kurā bez svēto vārdiem katrai dienai atzīmēts arī zvaigznājs, kurā atrodas saule, un astroloģiskās zīmes.

Interesants ir bibliotēkā saglabājies fragments no 1539. gada vienas lapas kalendāra, kura vienā malā ir zvaigznāju attēli un paskaidrojumi, kāda katram ietekme, piemēram, dvīņi nes siltu un mitru laiku, kas izdevīgs ceļošanai un tirdzniecībai. Savukārt par planētu ietekmēm teikts, ka Saturna stundās neesot ieteicams ieņemt zāles, laist āderes, doties laulībā, turpretim Venerā ieteicams šūt jaunas drēbes, ceļot, mazgāties, sēt un stādīt utt.

Pirmo pastāvīgo Rīgas kalendāru 1554. gadam sastādīja Rīgas arhibīskapa ārsts **Tarkvīnijs Šnellenborgs**, bet tas nav saglabājies. Taču saglabājies ir cita Rīgas ārsta un astrologa, **Zaharija Stopija**, sastādītais un **Kēnigsbergā** izdotais “**Schreibcalender auf das Jahr 1565**”. 6 Zaharijs Stopijs bija ļoti pašpārliecināts un ar apskaužamu pašapziņu un noteiktību – kamēr citi vēl strīdējās, viņš nešaubīgi paziņoja, ka 1565. gads ir 5527. gads no pasaules radīšanas, 3871. gads no grēku plūdiem, 3074. gads no Pirmajām Lieldienām un Vasarsvētkiem, 1531. gads no Kristus miršanas un augšāmcelšanās, 1511. gads no Romas valsts

dibināšanas un 395 gadi (1170. g.) no virsbīskapijas nodibināšanas Vidzemē.

Pirmais Rīgā drukātais kalendārs ar pirmo Rīgā iespiesto pilsētas skatu ir astrologa **Johana Nikolaja Arborija** sastādītais un **Mollīna izdotais** kalendārs 1590. gadam “**Schryff Calender**”. No tā saglabājušās četras bojātas lapas, kas atrastas kādas grāmatas vāka iesējumā. 7

Arī no Mollīna izdotā “**Alt und Neu Schreibcalender ... 1591**” saglabājušās tikai četras lapas. Sastādītājs ridzinieks **Bernhards Mesings** pieminējis gan veco, gan jauno laika skaitīšanas sistēmu, tāpēc katrs mēnesis ir gan vecais, gan jaunais. Atzīmētas dienas, kad ieteicams precēties, griezt matus, tirgoties, cirst kokus, zvejot, lietot acu zāles u. tml. Cilvēkus bija pārņēmusi milzīga dziņa uzzināt kaut ko par nākotni, par laimīgām un nelaimīgām dienām, par zvaigznāju ietekmi uz viņu dzīvi.

Mollīna izdotajā “Schryff-Calender 1601” pirmo reizi dots Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē rīkoto gadatirgu saraksts un pārskats par grēku atlaides dienām. Lidzīgs ir arī medicīnas un filozofijas doktora **Herlīcija** sastādītais kalendārs **1602. gadam**, kuru **Mollīns** pārdrūķēja Rīgā. Tajā uzskaitīts, ka grēku atlaides Pūpolu svētdienā ir Dobelē, Aucē, Cēsīs un Tukumā, bet Lieldienās – Jaunpilī, Bauskā un Tukumā, savukārt Miķeļos – Jelgavā un Slokā. Acimredzot tolaik Tukumā ir bijis daudz vairāk grēcinieku nekā citur, ja reiz tur grēku atlaides paredzētas biežāk!

Ļoti ilgus gadus, pat gadsimtus kalendāri bija māņticības veicinātāji, un ārsti, kuri bija vieni no kalendāru sastādītājiem un reizē arī astroloģisko prognožu veidotājiem, savos kalendāros noteiktu vietu ierādīja laika pareģošanai, labvēlīgo un nelabvēlīgo dienu uzskaitīšanai un norādei, kad un kādos apstākļos ieņemt zāles un kad ko drīkst vai nedrīkst darīt. Un cilvēki gan dzīvē, gan literatūrā to arī stingri ievēroja!

Romēns Rolāns savā darbā “**Kolā Brinjons**” rakstīja: “Apgūlos, lai paklausītu kalendāram, jo šis bija norādītais datums, kad vajadzēja ieņemt zāles. Lai būtu kā būdams, reiz kalendārs

7 Pirmais Rīgā drukātais kalendārs – astrologa Johana Nikolaja Arborija sastādītais un Mollina izdotais kalendārs 1590. gadam “Schryff Calender”

pavēl, es paklausu bez ierunām, jo evaņģēlijs tā liek.”

Arī Viljams Šekspīrs “Karalī Līrā” uzsvēra: “Tāda ir pasaules lielā muļķība, ka, tiklīdz mums slikti klājas – un bieži pie tam esam paši vainīgi ar saviem bezmēriem prasījumiem un darbiem, – kraujam tikai visu vainu par savām nelaimēm uz sauli un mēness, un zvaigznēm, it kā mēs būtu blēži ar likteņa lēmumu; muļķi ar debesu pavēli; nedarbji, zagļi, viltnieki ar naidīgu zvaigžņu iespaidu; dzērāji, melkuļi, laulības pārkāpēji ar planētu varu, – un it kā viss, ko vien ļaunu darām, notiktu ar kādu pavēli no augšienes. Branga izdevība katram palaidnim savu netiklību uzkraut zvaigznēm.”

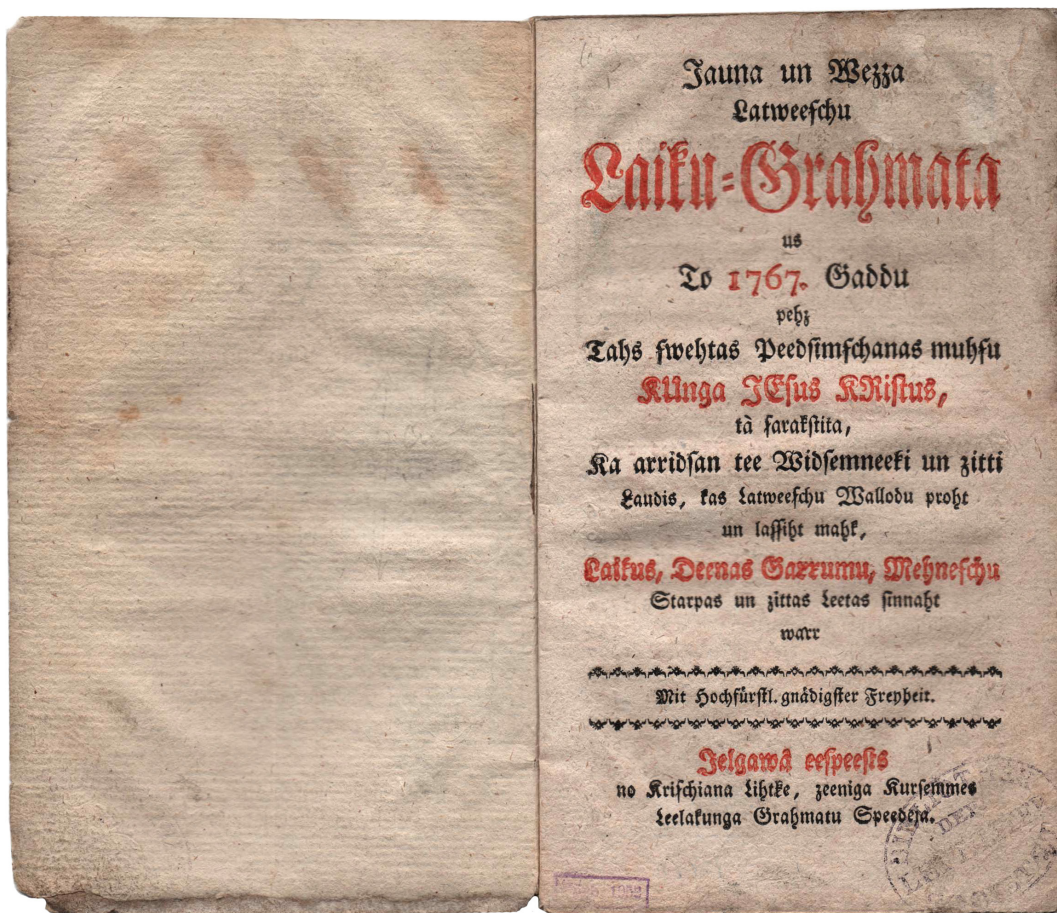
“Gads iet uz beigām. Es uzšķiru kalendāru un apskatu vecās zvaigžņu zīmes, kuras mūs uzticīgi pavadīja caur Latvijas likteņiem. Lācis ar ķepu, Strēlnieks ar loku, Svāri, kuri deva mums beidzot taisnību, un Jaunava ar smaidiem un dziesmām. Slava un pateicība zvaigznēm! Slava un pateicība zvaigznēm!” Tā 1919. gada 23. decembrī rakstīja Kārlis Skalbe.

Bet kur nu pagājušie gadsimti! 21. gadsimts jau nav labāks – visi žurnāli un avīzes, arī dažādas radio un televīzijas programmas ir pilni ar astroloģiskajām prognozēm!!! Kā kalendārs un astrologi liek, tā jādara!

Nītaures un Mālpils mācītājs **Salomons Guberts** savā “**Stratagema oeconomicum, oder Ackerstudent**” (1649) rakstīja: “No ziemsvētkiem līdz sveču dienai ir 6 nedēļas, no sveču dienas līdz Filipu – Jēkabiem – 12 nedēļas, no Filipu – Jēkabiem līdz Jēkabiem – arī 12 nedēļas; no Jēkabiem līdz Miķeļiem – 9 nedēļas, no Miķeļiem līdz Mārtiņiem – 6 nedēļas, no Mārtiņiem līdz Ziemsvētkiem – arī 6 nedēļas; liec klāt vēl 8 dienas, un vesels gads ir pilns, – lūk, tā zemnieki gadu skaita.” Ļoti vienkārši!

Latviskos mēnešu nosaukumus blakus latīniskajiem pirmo reizi deva Kurzemes superintendants **Pauls Einhorn**s darbā “**Historia Lettica**” 1649. gadā: ziemas mēnesis – janvāris, sveču mēnesis – februāris, sērņu jeb baložu mēnesis – marts, sulu mēnesis – aprīlis, lapu jeb sējas mēnesis – maijs, ziedu

8 Pirmais latviešu kalendārs “Zemnieku jeb latviešu laiku grāmata”, kura nosaukums mainījās uz “Jauna un veca latviešu laiku grāmata”, “Veca un jauna latviešu laiku grāmata” un “Laiku grāmata”

mēnesis – jūnijs, siena jeb liepu mēnesis – jūlijs, suņu jeb rudzu mēnesis – augusts, sila jeb viršu mēnesis – septembris, veļu jeb zemliku mēnesis – oktobris, salnas mēnesis – novembris, vilku mēnesis – decembris.

Lai zemniekus pieradinātu pie nedēļas dienu skaitīšanas, lieti noderēja 1654. gadā iespiestā **Georga Manceļa** sprediķu grāmata “**Lang-gewünschte Lettische Postill**”, jo sprediķu grāmatas saturs bija stingri saskaņots ar nedēļu kalendāru. Tā sprediķu virsraksti skan kā īpatnēji datumu apzīmējumi, piemēram, “Evaņģēlijs otrajā svētdienā pēc Ziemsvētkiem”, “Evaņģēlijs ceturtajā svētdienā pēc Vasarsvētkiem” utt.

Ar šo svētdienas sprediķi pārstāvēto “kalendāru” Kurzemes un Vidzemes zemniekiem bija jāiztiek līdz pat 18. gadsimta 60. gadiem. Savukārt Latgales zemniekiem bija paveicies, jo viņi pie iespiesta dienu skaitīšanas palīgīdzekļa tika, jau sākot ar 1730. gadu, kad Viļņā iespieda grāmatu “**Gromota Lyugszonu**”.

Latviešu kalendāru sākumposmā bija zināmas jukas, jo Daugavas vienā krastā valdīja vecie laiki, bet otrā – jaunie laiki. Un tā nu daugavieši pamanījās svinēt svētkus gan pēc vieniem, gan otriem laikiem. Tas nepavisam nepatika kungiem un arī **Vecajam Stenderam**, kurš savā “**Augstas gudribas grāmatā**” centās strotēt un mācīt vidzemniekus, ka tie svēti

jaunos svētkus, kaut gan viņiem ir vecie laiki, savukārt kurzemniekiem ir grēks svētīt vecos svētkus, jo viņiem ir jaunie laiki. Svētiot abus svētkus, viņi sev, sievai un bērniem atrauj maiži, ko varētu tais dienās pelnīt.

Aleksandrs Johans Stenders pārstrādātajā un papildinātajā tēva Gotharda Frīdriha Stendera “Augstas gudribas grāmatā” (1796) pamācīja: “Kad ātrumā bez kalendāra grib zināt, cik dienas kādam mēnešam ir, tad saliec labās rokas 4 pirkstus dūrē (ikšķis netop līdz skaitīts), tad būs 4 krumšļi un 3 bedrītes starp tiem krumšļiem; aptausti tad ar kreisās rokas garu pirksti tos krumšļus un tās bedrītes, no mazā pirksta krumšļa sākdam un arvien tos mēneša vārdus līdzī sacīdam; pie kura mēneša tās kreisās rokas pirksts uz krumšli top, tam ir 31 diena; un, kur bedrīte top, tam ir 30 dienas. Tā pie mazā pirksta uz krumšli likdam, saki: ziemas mēness – 31 diena; liec to pirkstu bedrītē klāt un saki: sveču mēness – 28 jeb 29 dienas; atkal uz krumšli likdam, saki: sēr-snu mēness – 31 diena un projām; kad no gara pirksta krumšļa (kas pie ikšķa ir) noņem, tad liec atkal uz mazā pirksta krumšļa, kur sāce skaitīt; šeit top tas kreisās rokas pirksts divreiz pēc kārtas uz krumšli likts, un tā arī vajaga būt, jo tiem 2 mēnešiem, liepu un suņu mēnesim, abiem ir 31 diena.”

Pirmais latviešu kalendārs saucās “Zemnieku jeb latviešu laiku grāmata uz to 1758. gadu pēc tās svētas piedzimšanas mūsu Kunga in Pestītāja Jēzus Kristus, tā rakstīta, ka arī Vidzemē in citi ļaudis, kas zemnisku valodu prot in lasīt māc, laikus, dienas garumu, mēnešu starpas un citas lietas zināt var”.

Kalendāra nosaukums mainījās uz “Jauna un veca latviešu laiku grāmata”, 8 “Veca un jauna latviešu laiku grāmata” un “Laiku grāmata”.

Latviešu kalendāriem ir raksturīgi, ka bieži vien laika gaitā to nosaukums mainījies. Kā jau kalendāram pienākas, tajā atrodami arī laika pareģojumi. 1763. gada rudenim paredzēts: “Tas rudens gan nebūs arvienu jauks un silts; uz vecu Mārtiņu un jau vēl papriekšu gan varēs

9 Rubenes mācītāja Kristofa Hardera “Vidzemes kalendārs”

ar kamanām braukt. Ar to rudzu sēšanu būs šo gadu tā agra aukstuma dēļ steigties.”

Ar 1772. gadu kalendārā sniegta medicīnisku padomu sērija, kas aizsākās ar rakstu **“No kokiem un tām dažādām koku mizām, kas lieti der pēc izzāļošanas tik labi to cilvēku, kā to lopu”**: “Ir Ievas koks ne aplam jāsmādē. Tie ziedi asinis brīnum šķīstī. Tos var iekš maizes, labā tiesā, iecept, jeb ar ūdeni novārīt un tā var savu pavasara dzērienu brūķēt. Kad tu šo zaļu mizu, sagrieztu ar taukiem par zalvi samīci, tad ar šo zalvi to kāsu var izārstēt. Ar etiķi vārīta, šī miza dzen brīnum tās utis.”

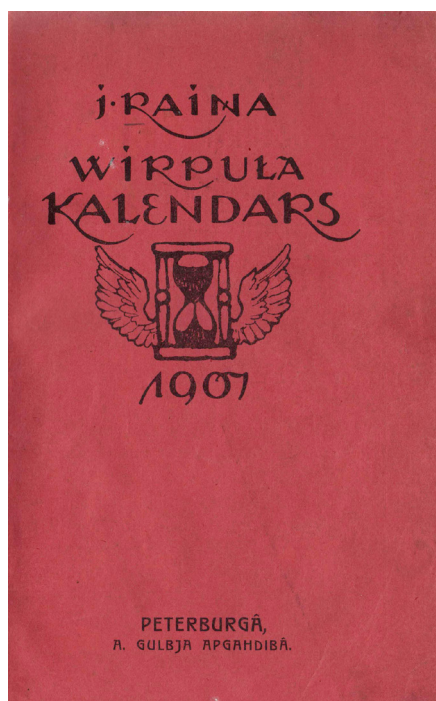
Protams, arī vidzemniekiem vajadzēja savu kalendāru, un tā no 1781. līdz 1790. gadam Vidzemes kalendāru izdeva Rubenes mācītājs **Kristofs Harders**. ⁹ Ārēji tā bija maza, nēcila, ar rokas spiedi Ķiegāļu muižā iespiesta grāmatīņa, kuru varēja nopirkt par 4 vērđņiem “pie Rubenes baznīcas nabagiem”. Par 4 vērđņiem tolaik varēja nopirkt mārciņu sviesta.

Hardera kalendāram raksturīgs liels jaun darinātu latvisku vārdu daudzums, piemēram: Ticula, Pastāvula, Svētula, Klusīte, Skaidrīte, Želīte, Sīrsnīte, Brīvuls, Strāduls, Mieriņš, Gudriņš, Rūpiņš, Miliņš, Taisniņš, Bezbails, Dievkārs, Bezviltis un citi.

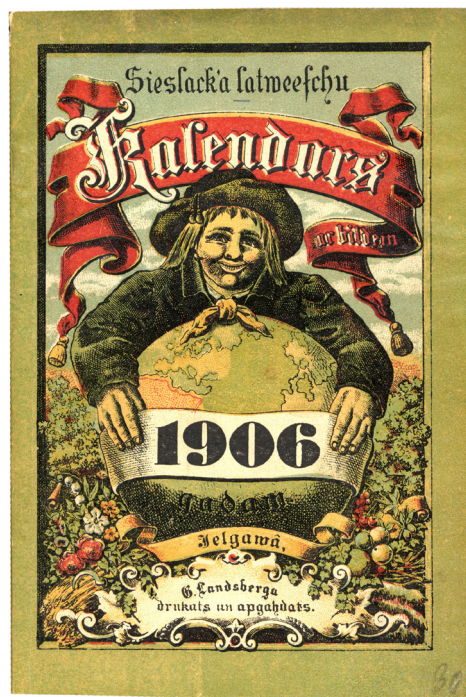
Kristofa Hardera jaunievedums – kalendārā pēc visu dienu datumiem atzīmēti nedēļas dienu atbilstošie nosaukumi. Vēl Hardera nopelns bija arī tas, ka ar 1787. gadu viņš kalendārā sāka turpinājumos ievietot **“Patentes un pavēlēšanas, kas zemniekiem visuvairāk vajaga zināt”**.

Tomēr viss bija labi tikai tik ilgi, kamēr publicēja likumus, kā uzvesties baznīcā, kas draud par buršanu u. tml., taču, kad parādījās likumi par tiesām un sūdzībām, it kā nejauši notika literāriska zādzība – Hardera sastādīto kalendāru 1790. gadam, ko viņš jau bija licis Rubenē iespiest, nepārgrozītu pārdrūķēja **Millers Rīgā**. Harders gan protestēja, bet bez panākumiem, un no 1791. gada Vidzemes kalendāru izdeva I. D. Millers ar kalendāra agrāko nosaukumu un iekārtojumu.

Ar katru gadu arvien vairāk kalendāru veidošanā un izdošanā iesaistījās arī latviešu

¹⁰ Raiņa “Virpuļa kalendārs”, izdevis A. Gulbja apgāds Pēterburgā

¹¹ “Latviešu kalendārs ar bildēm”, izdevis Zislaka apgāds Jelgavā

dzejnieki un rakstnieki. Vairāki no viņiem izdeva savus kalendārus, piemēram, Auseklis izdeva “Paidagoģisko gada grāmatu” 1876. gadam un “Baltijas gruntnieku, saimnieku, pagastu valdību u. c. kalendāru” 1879. gadam, kura mērķis bija, “cik iespējams, kalpot praktiskai dzīvei”. Ausekli var uzskatīt par modernās kalendārniecības nodibinātāju, bez tam viņš mēģināja latviskot arī personvārdus. Populārākie no Ausekļa un viņa domubiedru ieteiktajiem vārdiem ir Miervaldis, Spodra, Rota, Smaida, Milda, Daila, Snuidra, Lauma, Austrā, Mirdza, Valda, Plūdons, Auseklis, Daina, Bīruta, Imants, Jausma, Tālivaldis, Laimons, Induls un citi.

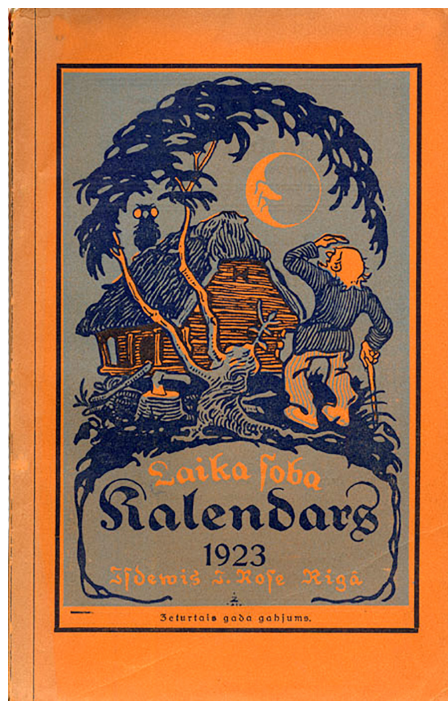
Pieminami Raiņa “Virpuļa kalendārs”, 10 Zeltmata “Rakstniecības almanahs” un citi.

Viens no pirmajiem apgādiem, kas mēģināja izdot arī ārēji glīti noformētu kalendāru, bija Zislaka apgāds Jelgavā, kurš izdeva “Latviešu kalendāru ar bildēm”. 11

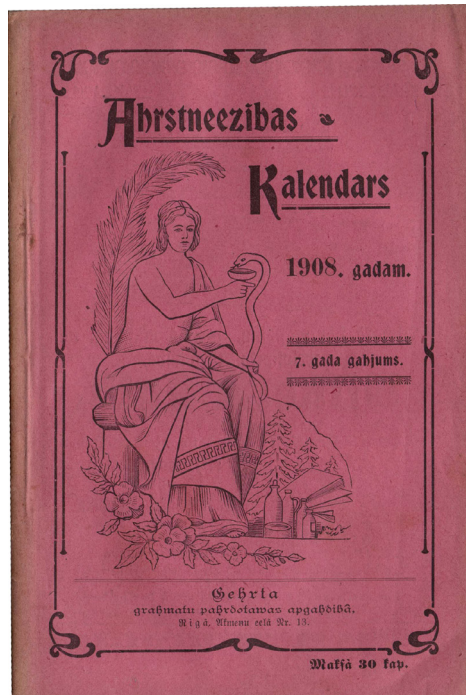
Visu laiku kalendāros ievietoja vārda dienas. Arī šajā ziņā valdīja samērā liela dažādība – jaunā kalendāra un vecā kalendāra, jaunās latviskās un vecās jeb baznīcas starptautiskās vārda dienas, luterāņu, katoļu un pareizticīgo kristāmie vārdi, jaunie baznīcas vārdi un vecie baznīcas vārdi, Kurzemē atzīmējamie un Vidzemē atzīmējamie vārdi utt. 1918. un 1919. gada “Daugavas kalendārā” atsevišķi katrā datumā uzrādītas Vidzemē un Kurzemē svinamās vārda dienas, bez tam bieži vien atšķiras šo gadu vārdu svinamie datumi. Protams, mūsdienās tas gan vairāk var interesēt tos, kuri grib izsekot sava vārda atzīmēšanas vēsturiskos likločus.

Interesanti, ka vecās kalendāru tradīcijas saglabājās arī 20. gadsimta 20.–40. gados, piemēram, Jānis Roze jun. savās atmiņās rakstīja: “Bija interesanti vērot, kā tēvs pats sastādīja kalendārus, pat ieskaitot laika pareģošanu pa nedēļām, kuri precīzi piepildoties. Kalendāru beigās parasti bija dažādu firmu sludinājumi. Tos sagādāja speciāli ārštata darbinieki, t. s. “sludinājuma vācēji”. 12

Kalendāru izdevēju peļņas laiks bija rudenos, kad apgāda vai veikala darbinieki strādāja

12 “Laika zoba kalendārs”, izdevis J. Rozes apgāds Rīgā

13 “Ārstniecības kalendārs”, izdevis Gērtas grāmatu pārdošanas apgāds Rīgā

Ansis Cirulis (1882) darbojas lietišķajās mākslas laukā, bet arī glezno. Pavērties rīcīnīka, arī krievu priekšā, zināms schematisms raksturo Ciruļa darbus. Viņa gleznu saturā ir vai nu latviešu senābe, vai arī tautas dzīve. Cirulim ir vesela virkne darbu ar senlatviešu dievību tēlēm. Šos gleznotāju darbus varētu apzināt par mūsu svētbildēm, par latviešu ikonām. Pie tādām pieskaitāma arī glezna „Laima”, kas pazīstama vairākos variantos.

Novembris

Tikai savā valstī mēs stipri kļūsim. Tapēc visur un arvien — lai valsts un valstiskais stāv un paliek pirmā vietā domās, vārdos un darbos.

Dr. K. Ulmanis.

Ansis Cirulis „Laima”

Svētdiena	Pirmdiena	Otrdiena	Trešdiena	Ceturtdiena	Piektdiena	Sestdiena
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

Valtera un Rapas akc. sab., Rīgā

Tālruni: Dir.-rīk. J. RAPA 24852, dir. J. KADILIS u. pasta nod. 24850, kantoris 22333
grāmatnīca 29292, krievu u. žurnālu nod. 24851, šr. nod. 34700, spēlētave 91103

14 “Mākslas kalendārs”, izdevis Valtera un Rapas apgāds Rīgā

vēl ilgi pēc veikala slēgšanas, lai sasaiņotu jaunus kalendārus un izsūtītu tos uz dažādām adresēm. Labi, ja bija tādi izdevēji kā Jānis Roze, Jānis Rapa un varbūt vēl kāds, kuri šādos vakaros darbiniekus veikalā arī kārtīgi paēdināja – bija piens, tēja, kafija, sviestmaizes, pašceptas smalkmaizītes un pirādzīņi.

Jau 1913. gadā pedagogs un literatūras kritiķis Teodors Zeiferts atzina, ka latviešu kalendāram no paša iesākuma nav tikai šaura dienu rādītāja nozīme, bet tas izpilda laikraksta, žurnāla, hronikas, populārzinātnisku un literāru rakstu krājumu u. c. lomu. Tāpēc arī ir tik liela kalendāru dažādība un bagātība.

Pārlūkojot plašo latviešu kalendāru klāstu, varam tos iedalīt vairākās grupās:

- vispārīgie kalendāri,
- vietējie (atsevišķu pilsētu vai pagastu izdotie) kalendāri,
- latviešu kalendāri, kas izdoti ārpus Latvijas,
- nozaru kalendāri:
  - literārie,
  - juridiskie,

- mūzikas,
- tirdzniecības un rūpniecības,
- bērnu,
- reliģiskie (arī atsevišķu draudžu kalendāri),
- lauksaimniecības,
- ārstnieciskie, 13
- mājturības,
- mīlestības un sieviešu,
- mākslas, 14
- skolēnu,
- jūrniecības un daudzu un dažādu profesiju kalendāri.

No 1934. līdz 1940. gadam a/s “Valters un Rapa” izdeva “Mākslas kalendāru”, kuru greznoja labāko latviešu mākslinieku gleznu krāsainas reprodukcijas – Augusta Annusa, Jāzepa Grosvalda, Jāņa Kugas, Ludolfa Liberta, Kārļa Miesnieka, Jaņa Rozentāla, Oto Skulmes, Leo Svempa, Konrāda Ubāna, Teodora Ūdera un daudzu citu gleznotāju darbi.

Sākot ar 1936. gadu, par katru mākslinieku bija nodrukāta arī neliela anotācija. Un, tā kā

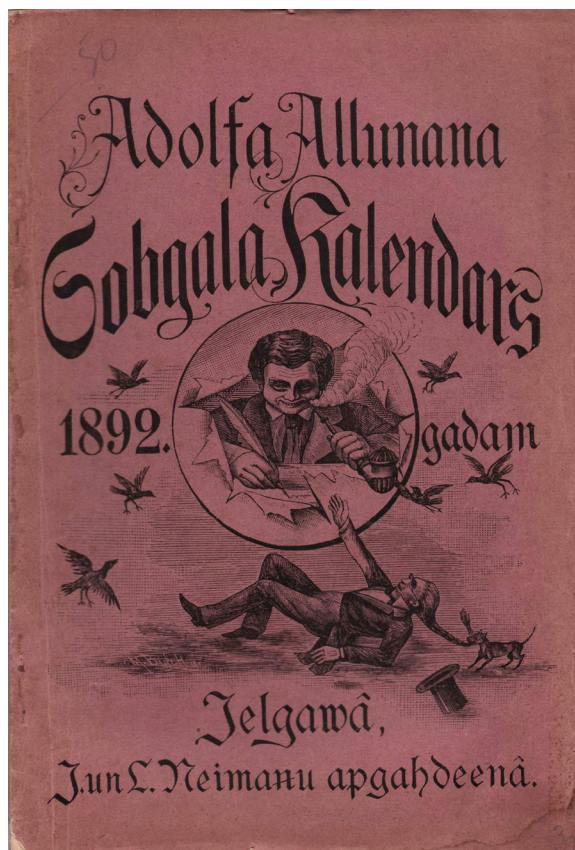
gandrīz ik mēnesi bija redzams cita autora darba attēls, tad gada beigās latviešu mākslas mīļotāji un interesenti varēja iegūt vismaz nelielu priekšstatu par latviešu glezniecību.

Jā, latvieši tiešām ir īsta kalendārnieku tauta! Šķiet, ka, tāpat kā diviem trim latviešiem ir sava partija, sava avīze un žurnāls, arī katrs domubiedru pulciņš uzskata par goda lietu izdot savu kalendāru, kaut vai tikai vienu gadu, kaut vai mazu, bet savu. Un tas nebūs īsts tirgotājs, rūpnieks, dzejnieks, rakstnieks vai vienkārši īsts latvietis, kurš neizdos savu kalendāru!

Un beidzot – **humoristiskie kalendāri.** ¹⁵ Humoristiskajiem kalendāriem visos laikos vienmēr ir bijusi īpaša loma latviešu kalendārniecībā. Ari kalendāros, kuri sevi nereklamē par humoristiskiem, atrodamas humoreskas, feļetoni vai vismaz anekdotes un šarži. Ne velti **Ādolfs Alunāns** izdeva savu “**Zobgala kalendāru**”, kurā rakstīja:

Ja laiki tiešām nopietni un grūti,
Ja vētras allaž kavē tikt uz priekšu.
Tad humors īstenībā ir Tavs glābējs,
Patiesi, tautiet, tici, jautrība
Ir zāles visu derīgākās skumjām.
Bet pāri visam ir nepielūdzamais laiks!

Lūcijs Annejs Seneka “I vēstulē Lucilijam” uzsvēra: “.. taupi un glabā laiku, kas tev līdz šim vai nu ticis nolaupīts, vai nozagts, vai gājis zudumā tāpat vien. [...] saturī kopā visas savas stundas! Ja tavās rokās ir šī diena, būsi mazāk atkarīgs no nākamās. Kad dzīvi atliek, tā aizjopro garām. Viss, Lucilij, pieder citiem, mums – vienīgi laiks. Tikai to, gaistošu un nepastāvīgu, daba mums devusi īpašumā, un arī no tā mūs padzen katrs, kas vien to grib. Un cilvēki ir tādi nevēģas, ka, ieguvuši ko pavisam mazvērtīgu, lētu un katrā ziņā viegli aizstājamu, viņi ļauj sev uzstādīt rēķinu, bet neviens, kas saņēmis laiku, neuzskata, ka ir kādam ko parādā, kaut gan tas ir vienīgais, ko nespēj atdot atpakaļ arī pateicīgs cilvēks.” (Ābrama Feldhūna tulkojums.)

¹⁵ Ādolfa Alunāna “Zobgala kalendārs”, izdevis L. Neimaņa apgāds Jelgavā

Avoti un literatūra

- Alunāns, Ā. 1892. *Zobgala kalendārs*. Jelgava: L. Neimaņa apg.
- Arborijs, J. N. 1589. *Schryff Calender 1590*. Rīga: Mollīns. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Baltijas gruntnieku, saimnieku, pagastu valdību u. c. kalendārs 1879. gadam*. 1878. Pēterburga: Krogzemju Mikus [Auseklis]. *Breviarium*. 15. gs. rokraksts. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Daugavas kalendārs*. 1918, 1919. Rīga: Valters un Rapa.
- Einhorns, P. 1649. *Historia Lettica*. Dorpt in Liefland: Gedruckt durch Johann Vogeln.
- Guberts, S. 1649. *Stratagema oeconomicum oder Ackerstudent*. Rīga: durch Gerhard Schrödern. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Jauna un Veca Latviešu Laiku Grāmata uz ... gadu*. 1763–1769. Jelgava: iespiesta no Kristiāna Lītkes.
- Jauna un Veca Latviešu Laiku Grāmata uz ... gadu*. 1770–1799. Jelgava: iespiesta no Johana Frīdriha Stefenhāgena.
- Laika grāmata uz ... gadu*. 1916–1919. Jelgava: drukāta pie Jāņa Frīdriha Stefenhāgena un dēla.
- Laika zoba kalendārs ... gadam*. 1920–[1943]. Rīga: J. Roze.
- Latviešu kalenderis ar bildēm uz gadu ...* 1876–[1912]. Jelgava: drukāts un dabūjams pie E. Zislaka.
- Mākslas kalendārs* [noplēšamais]. 1934–1940. Rīga: Valters un Rapa.
- Mancelis, G. 1654. *Lang-gewünschte Lettische Postill*. Rīga: durch Gerhard Schrödern.
- Mesings, B. 1591. *Alt und Neu Schreibcalender...* Rīga: Mollīns. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Misiņš, J. *Rokraksti*. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa Retumi, J. Misiņa f. 4.
- Missale Rigense*. 14. gs. rokraksts. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Missale Viburgense*. 1500. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Paidagoģiskā gada grāmata*. 1876. Pēterburga: Krogzemju Mikus [Auseklis].
- Rabinovičs, I. 1967. *No laika rēķinu vēstures*. Rīga: Zinātne.
- Rainis, J. [1906–1907]. *Virpuļa kalendārs 1907. gadam*. Pēterburga: A. Gulbja apgādībā.
- Rolāns, R. 1955. *Kolā Brinjons*. Rīga: LVI.
- Schryff-Calender, 1601*. 1600. Rīga: Mollīns. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Seneka, L. A. 1996. *Vēstules Lucilijam par ētiku*. Rīga: Zinātne.
- Stenders, A. J. 1796. *Ta wezza Stendera Augstas Gudrības Grahmata no Pasaules un Dabbas taggad no jauna pahrluhkota un wairota*. Jelgava: eespeests no Jahņa Wriddriķķa Steffenhagen.
- Stenders, G. F. 1776. *Augstas Gudrības Grahmata no Pasaules un Dabbas*. Jelgava un Aizpute: pie Jekoppe Friedrike Hinz.
- Stopijs, Z. 1564. *Schreibcalender auf das Jahr 1565*. Kēnigsberga. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Stundu grāmata*. 15. gs. rokraksts. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- Šekspīrs, V. 1969. Karalis Līrs. No: *Lugas*. Rīga: Zvaigzne, 139.–276. lpp.
- Veca un jauna Laiku Grāmata uz ... gadu*. 1800–1915. Jelgava: pie J. F. Stefenhāgena un Dēla.
- Zanders, O. 1988. *Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks*. Rīga: Zinātne.
- Zanders, O. 2000. *Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā (13.–17. gs.)*. Rīga: Zinātne.
- Zeltmatis. 1907–1908. *Rakstniecības almanahs*. Rīga: E. Ēķis.
- Zemnieku jeb latviešu laiku grāmata uz ... gadu*. 1758–1762. Jelgava: J. H. Kesters.